

K HISTORII ČESKÉ KOLONIZACE BANÁTSKÉ VOJENSKÉ HRANICE

Ve dvacátých letech 19. století směřovala do nejvýchodnější části tehdejší rakouské vojenské hranice, do velice řídké osídlené oblasti jižního Banátu, v několika vlnách masa českých kolonistů, kteří se chtěli dosáti lepšího života i majetku. Po letech usilovné práce se to mnohým z nich povedlo a v oblasti tak vznikla relativně velmi silná česká menšina, která na konci celého kolonizačního úsilí, v polovině 19. století, žila v sedmi čistě českých vesnicích (Ablian, Sv. Helena, Weizenried-Gernik, Schnellersruhe-Bígr, Ravenska-Rovensko, Schumitzza-Šumice a Eibental) a tvořila velice silnou, hospodářsky zdatnou a početnou menšinu v mnoha dalších hraničářských obcích (Kruschitzza-Kruščica, Frauewiese-Nová Ogradena, Neu Zupaneck-Nový Županek, Wolfsberg, Weidenthal, Neu Karansebes-Nový Karansebeš, Alt Orsova-Stará Oršava-Stará Ršava, Steierdorf, Zlatitzza-Zlatica, Izbischte-Izbište, Rotkirchen-Crvena Crkva, Jassenova-Jasenovo aj). Toto poměrně kompaktní české osídlení, jehož přirozeným centrem bylo hraničářské město Weisskirchen-Bela Crkva, rozdělila trianonská smlouva, spolu s celým Banátem, mezi dva nástupnické státy Rakousko-Uherska – Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (pozdější Jugoslávie) a Rumunsko. Na trianonském rozdělení ani uplynulých osmdesát let nic nezměnilo, takže se v jeho rámci, víceméně nezávisle na sobě, české osady vyvíjejí dodnes.

Zprávy o banátských Čechách začínají probleskovat v českém tisku již od šedesátých let 19. století. Významnější práce o poznávání historie osídlení a života banátských Čechů se však v českém prostředí objevují až po vzniku nového československého státu a vycházejí zejména z okruhu pracovníků Československého ústavu zahraničního.¹ Soustavný etnogra-

¹ Směrodatná byla zejména díla jeho ředitele Dr. J. AUERHANA, z nichž upozorňujeme na monografie *Čechoslováci v Jugoslávii, v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku* (Praha 1921) a *Československá větev v Jugoslávii* (Praha 1930). Pro poznání menšiny v rumunské části Banátu pak zdůrazňujeme monografie F. KARASE *Československá větev, zapomenutá nebem i zemí. Čechové v Rumunsku* (Praha 1937) a R. URBANA *Čechoslováci v Rumunsku* (Bukurešť 1930). Z prací publikovaných v tiskovém orgánu Československého ústavu zahraničního – časopisu *Naše zahraničí* – je důležitá zejména

fický průzkum českých osad se uskutečnil na rumunském i jugoslávském území Banátu v šedesátých letech 20. století,² v posledním desetiletí pak věnoval banátským krajanům velkou pozornost sborník Češi v cizině,³ v němž byly zveřejněny studie zevrubně zkoumající zejména etnografický, částečně však i historický vývoj Čechů v rumunské části Banátu.⁴ V celkovém přehledu kolonizace Banátu ovšem zatím chybí analýza historického vývoje českého osídlení dnešní jeho jugoslávské, resp. srbské části,⁵ k níž by chtěla přispět, v mezích, jež umožňuje omezený rozsah sborníkového příspěvku, předkládaná studie.

Úspěšné turecké tažení Evžena Savojského a uzavření míru v Požarevci (1718) znamenalo definitivní konec turecké moci v jižních Uhrách. K podunajským a posávským územím, které monarchie získala již po míru, uzavřeném ve Sremských Karlovcích, tak přibyl i celý Banát a jihozápadní Srem. Nové země byly, jakožto zvláštní korunní provincie, podřízeny přímé správě Vídně, která zde vzápětí započala s rozsáhlými hospodářskými reformami.

studie J. SCHLÖGLA *Dějiny českých osad v rumunském Banátě* (Naše zahraničí 1925/1926, 1926/1927).

² Např. Kol.: *Kultura rumunských Čechů*. Český lid 49, 1962; SKALNÍKOVÁ, O., SCHEUFLER, V.: *Základy hmotné a duchovní kultury českých kovozemědělských obcí v rumunském Banátě*. Český lid 50, 1963, s. 332; SKULINA, Josef: *Banátská čeština*. In: Sborník prací FFBU, A25/26, 1977/1978, s. 157–163; UTĚŠENÝ, S.: *O posrbšťování kruštické češtiny v jugoslávském Banátě*. Naše řeč 53, 1970, 3. s. 139; HEROLDOVÁ, I.: *Některé poznatky z etnografického průzkumu u jugoslávských Čechů*. In: Slováci v zahraničí 6, 1980, s. 87–96; HEROLDOVÁ, I.: *Etnická a etnografická problematika českých enkláv na Balkáně*. In: Studia balkanica bohemoslovaca II., 1976, 204–216; HEROLDOVÁ, Iva: *K otázce charakteru duchovní kultury banátských Čechů*. Národopisný věstník československý VIII–IX, 1973–1974, s. 29n., aj.

³ Vydává jej Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze.

⁴ Např. JECH, J., SECKÁ, M., SCHEUFLER, V., SKALNÍKOVÁ O.: *České vesnice v rumunském Banátě*. In: Češi v cizině 5, Praha 1992; SECKÁ, M.: *Češi v rumunském Banátu*. Češi v cizině 8, Praha 1995; SECKÁ, M.: *Češi v Rumunsku*. Češi v cizině 9, Praha 1996.

⁵ Dílčí aspekty české kolonizace se s větším či menším úspěchem pokoušeli osvětlit, vesměs bez přihlídnutí k primárním pramenům a často bez znalosti prací německých banátských historiků, srbských banátských vlastivědní pracovníci. Za jiné zmiňujeme práci Ž. IŠTVANIČE *Naseljavanje Čeha, Slovaka i Poljaka u belocrkvanskim naseljima* (Bela Crkva 1997), v níž je také uveden podrobnější přehled dalších srbských studií, tak či onak se dotýkajících tématu.

O prvotnou obnovu Banátu se zasloužil zejména polní maršálek Kladius Florimund hrabě Mercy, který byl v roce 1716 jmenován vojenským velitelem a guvernérem této nové, minimálně osídlené korunní země, jejíž nedohledné pustiny ležely dlouhá desetiletí ladem. Mercy proto věnoval pozornost především jejich osídlení. Tak se začíná psát historie více než století trvajícího úsilí o kolonizaci Banátu, na jejímž počátku, v roce 1717, stály kolonizační proudy Němců z Porýní,⁶ a na jejím konci pak stovky rodin z Čech.

Vzhledem k tomu, že se v rakousko-turecké válce 1738–1739 příliš neosvědčily vojenské zemské milice, které v Banátě počal Mercy organizovat zejména ze srbských uprchlíků z Turecka, přistoupila Dvorská válečná rada na přímý popud Marie Terezie k formování Banátské vojenské hranice podle vzoru již dříve existující hranice na západě.⁷ Vojenská organizace banátské hranice ovšem nevznikala jednoduše. Nejprve byl v letech 1766–1768 postupně zformován ilyrskobanátský hraničářský regiment (pluk)⁸ se štábem v městě Weisskirchen (Bela Crkva).⁹ K němu byl později přidělen na východě území založený valašský prapor (batalión), čímž vznikl nový valašsko-ilyrský pluk, jehož sídlo bylo přeneseno do Karansebeše, zatímco na západě banátské hranice byl zformován německý banátský pluk se štábem v Pančevu. Konečně, v roce 1845, byl valašsko-ilyrský pluk rozdělen na srbský (ilyrský) banátský pluk se sídlem ve Weisskirchenu a rumunský banátský pluk se sídlem v Karansebeši. Vojenská hranice zanikla v letech 1871–1873.¹⁰

⁶ O německé kolonizaci Banátu viz více např. ŠTEGER, R.: *Bela Crkva u XIII i XIX veku*. Novi Sad – Bela Crkva 1982, s. 16n; JANKULOV, B.: *Pregled kolonizacije Vojvodine u XVIII i XIX veku*. Novi Sad 1961 aj.

⁷ Hranice měla zcela vojenské zřízení, v němž vrchní velení reprezentovalo správu zemskou a velení regimentů pak správu distriktní.

⁸ VANIČEK, Fr.: *Specialgeschichte der Militärgrenze aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*. Wien 1875, II. band, s. 185.

⁹ Město založil Mercy na křižovatce cest z Temešváru a Oršavy do Nové (Banátské) Palanky na místě ve středověku známém jako Alba Ecclesia. Zpočátku jej osidlovali zejména Němci ze severních německých zemí tehdejší Sv. římské říše, Srbové se zde počali usazovat teprve od roku 1751. Viz JOVIČIĆ, S.: *Bela Crkva u prošlosti. Prilog istoriji Bele Crkve do 1910. g.* Bela Crkva 1970, s. 10.

¹⁰ Tehdy byly správní úřady plukovních velitelství přetransformovány na okresní úřady, magistráty a politické obce, v roce 1873 pak byly banátské pluky (spolu s titelským plukem) plně provincionalizovány a připojeny k zemím svatoštěpánské koruny. Rumunský pluk a správní území bývalé 12. setniny srbského regimentu byly nově zorganizovány jako župa Severinská (Szörényi) a další díly této hranice pak úřady připojily k stá-

Území valašsko-ilyrského pluku bylo velice řídko osídleno a po poslední rakousko-turecké válce v letech 1788–1790 se doslova vyliďnilo, takže bylo nezbytné začít propagovat novou kolonizaci. K tomu výrazně dopomohl nový zákon (Grenzgrundgesetze), vyneseny v roce 1807, který upravoval poměry na celé tehdejší rakouské vojenské hranici. Zákon mj. definoval podmínky pozemkové držby na Hranici a určoval výměru hraničářských hospodářství. Pro dům, dvůr a zahradu bez ohledu na celkovou výměru gruntu tak stanovoval jedno jitro a jako základní výměru hospodářské usedlosti na území valašsko-ilyrského regimentu vymezil 18 jiter polností a šest jiter luk, dohromady 24 jiter (šlo tedy v podstatě o půllánová hospodářství).¹¹ V kolonizační praxi se však na území valašsko-ilyrského pluku takováto hospodářství nepřidělovala, základní výměrou pro nově přichozí se stalo téměř bez výjimky 9 jiter orné půdy a tři jitra luk (tedy v podstatě čtvrtlán), pastviny pak patřily vždy obci. Kolonisté navíc na území tohoto pluku nepřicházeli k hotovému (což vesměs předem netušili), přidělenou rozlohu si doslova museli vydobýt těžkou prací při klučení bukového pralesa, jímž byla porostlá většina území v hornaté krajině Banátské klisury a podhůří Almáše či Semenicy, kde karansebešská vojenská správa místa pro nové osady vyměřila.

Z mnoha důvodů se kolonizace na tomto území začala rozvíjet teprve ve dvacátých letech 19. století a byla téměř výhradně vázána na území Čech, odkud sem ve dvou vlnách přišlo jak české, tak německé obyvatelstvo. Nejprve, v letech 1823–1826, přicházeli čeští osídlenci jako lesní dělníci soukromého podnikatele Magyarlyho. Poté, v roce 1826, započal kampaň za další kolonizaci již přímo velící generál v Temešváru, polní maršálek Schneller, na jehož žádost se obrátila Dvorská válečná rada na české zemské gubernium o povolení náboru a propuštění zájemců o přesídlení.¹² Kolonistům byla příslibena (a také vyplácena) peněžní podpora na cestě a v prvních deseti letech pobytu¹³, desetiletá daňová lhůta, bez-

vajícím župám Bács-Bodrog, Torontal, Temes a Kráso, k nimž před tureckým výbojem patřily.

11 VANÍČEK, Fr.: *Specialgeschichte...*, III. Band, s. 144n.

12 Vystěhovalci totiž museli být vyvázáni z poddanství a opatření propouštěcím listem a pasem (Entlassungsschein a Exhibitori Praesentium), které gubernium vydávalo.

13 Podle informací z pamětních knih českých osadníků v Ablianu (*Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízená... leta Páně 1868*, v soukromém držení v Ablianě, s. 8) a z Kruščice (*Pamětní kniha pro obyvatele české obce Kruščické zřízená... leta Páně 1890*, v soukromém držení v Belé Crkvi, s. 6) dostávali po příchodu na místo určení osadníci od své setniny tři roky čtyři krejčary na dospělého denně a poté ještě další čtyři roky dva krejčary denně.

platné osivo, přidělení dobytka a hospodářského náčiní, stavební materiál a pomoc erára při stavbě obydlí, samozřejmě pak bylo přidělení usedlosti do dědičného nájmu.

Tyto podmínky pochopitelně nalákaly tisíce zájemců,¹⁴ takže podle zprávy z roku 1830¹⁵ již žilo v osadách vybudovaných během sedmi kolonizačních let 3 880 Čechů a Němců z Českého království.¹⁶ Noví kolonisté dokázali již v roce 1831 osít 636 jiter a 1 100 čtverečních sáhů ozimy a 1 556 jiter a 1 590 sáhů s jařinami (a dohromady sklídili 23 000 měřic brambor, řepy a obilnin, kromě toho se uvádí „do jedné“ 17 738 hlávek zelí), což se zřejmě shodovalo s rozlohou půdy, kterou stačili od svého příchodu vykloučít a zúrodnit. Mýcení lesa byla ovšem úmorná a náročná práce. Uvádí se, že víceletná rodina vykloučila během 4–5 let 10–13 jiter lesa, ovšem s tím, že kromě vlastního pozemku na obydlí a dvůr stihla připravit k osevu pouze 3–4 jitra, slabší rodiny pak stěží dvě jitra.¹⁷ Osídlování bylo navíc ve snaze přivést do kraje co největší počet lidí prováděno příliš překotně a vzhledem ke skrovným silám karansebešského pluku zřejmě i nepřilíš připraveně, takže si kolonisté, zejména v počátcích osídlování, vytrpěli své. Není proto ani divu, že se již v průběhu roku 1828 obrátili někteří osadníci pěšky (!) zpět do staré vlasti. Celá vystěhovalecká řeka z Čech tak na základě špatných zpráv postupně vyschla.¹⁸

Mnozí osadníci, nalákaní zdánlivě výhodnými podmínkami, zřejmě často vůbec netušili, do jakých poměrů se vydávají, a nebyli zdaleka tak dobře profesně připraveni jako Magyaryho dřevaři. Nebyli mezi nimi jen rolníci (zdá se, že ti dokonce byli v menšině), ale také vojenští vysloužilci

14 Jménem českého zemského gubernia musel dokonce hrabě Chotek požádat Dvorskou válečnou radu o zastavení dalšího náboru kolonistů z obavy, že by se některé oblasti Čech mohly nebezpečně vylihnout.

15 von CZOERNIG, K.: *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie*. Wien 1855, III. díl, s. 108.

16 V druhé kolonizační vlně vznikly osady (v závorce počet obyvatel) Weizenried 469, Schnellersruhe 266, Ravenska 237, Eibental 356, Frauenwiese 186, Neu Zupanek 43, Schöntal 281, Schumitz 123, Weidental 597, Wolfsberg 444, Wolfswiese 256, Lindenbergfeld 166. V Magyaryho podnikatelské vlně byly založeny či dosídleny obce Sv. Heleny 338 a Elisabethfeld 118. Viz např. MILLEKER, F.: *Die Besiedelung der banater Militärgrenze*. Bela Crkva 1926, s. 22n. Osada Elisabethfeld ovšem zanedlouho po tomto sčítání zanikla.

17 MILLEKER, F.: *Die Besiedelung...*, s. 27.

18 Rozmysleli si to zejména skupiny českých Němců, takže např. osada Weidenheim, plánovaná pro 140 rodin, kde již erár nákladem 5 670 zlatých vybudoval 65 roubených domů, nebyla vůbec osazena. Viz . MILLEKER, F.: *Die Besiedelung...*, s. 23.

– „*lehkomyšlní marnotratníci, kteří nebyli zvyklí na těžkou polní práci*“,¹⁹ řemeslníci – cvokaři, fajfkaři, jehláři, havíři, koláři a kováři, kteří často nástroje na klučení lesa dřívě „*ani neviděli, ani jimi vládnout neuměli*“ a bukové pralesy se „*stromy tak velkými, že je čtyři muži stěží objali*“²⁰ ani ve staré vlasti vidět nemohli. Podle mnoha zpráv i samotné nástroje, které dostali k dispozici, byly pro mýcení pralesů nedostatečné, takže, jak prozaicky poznamenává germický farář, „*místo zlatých hor, jaké si slibovali, přišli na špatnou půdu*“. ²¹ Kromě práce nebyly v počátcích kolonistům příznivé ani životní podmínky. Ze zákona měl erár připravit pro osadníky ubytování, což namnoze učinil velice kvalitně, namnoze však velice liknavě, takže např. v Schöenthalu (Paňasce) byly pro osadníky připraveny pouze zemljanky, „*kteřé ovšem na jaře a na podzim byly celé mokré, takže mnohé rodiny předčasnou smrtí to zaplatily*“. ²² Ve vzdálenějších osadách vážlo zásobování, cesty do trhových středisek byly těžce schůdné a představovaly mnohahodinová putování, nehledě na to, že v počátcích nebylo ani co na trzích prodávat.

Za této situace začali mnozí osadníci pomýšlet na hromadné vysídlení. Pokusy učinit tak organizovaně, vyjednáváním s vojenskými úřady, měly svá úskalí. Jeden z nich, jenž vyvolali osadníci v Schöenthalu, byl v roce 1833 dokonce označen za vzpouru a jeho účastníci, pisatelé supliky, potrestáni ranami holí. ²³ Nakonec ovšem, zřejmě zejména na základě náznaků vzpoury v německých osadách, vydala v září 1832 Dvorská válečná rada reskript, v němž povoluje kolonistům přesídlení v rámci pluku, pokud si ovšem kýžené místo sami najdou, ²⁴ kolonisté získávají možnost volného pohybu v rámci území pluku a, aby si vydělali, dostávali snad i pasy k cestám do sousedního Srbska. ²⁵ Nová možnost otevírala cestu za snazším živobytím zejména řemeslníkům, jejichž živnost nebyla vázána na půdu. Mnozí z nich zřejmě, s vědomím rizika trestu při případném dopadení,

19 *K.K. Illirisch-Banater Grenzregiment No 14, Csander dieces., Oravitzer Diakonot, Gedenk-Buch der Pfarre Weitzenried*, založena 1853, uložena na farním úřadě v Germiku, s. 2.

20 *Pamětní kniha obce Abliánské...*, s. 6.

21 *... Gedenk-Buch der Pfarre Weitzenried*, s. 2.

22 *Pamětní kniha obce Abliánské...*, s. 8.

23 *Pamětní kniha obce Krušické...*, s. 8; *Pamětní kniha obce Abliánské...*, s. 15; MILLEKER, F.: *Die Besiedelung...*, s. 27.

24 MILLEKER, FELIX: *Die Besiedelung...*, s. 25.

25 *... Gedenk-Buch der Pfarre Weitzenried*, s. 10.

opouštěli tajně obce, do nichž byli přiděleni, i před vydáním tohoto nařízení a směřovali především do banátských nížin v okolí Weisskirchenu, ale i dále do Banátu mimo vojenskou hranici. Řemeslnické rodiny odcházely samozřejmě zejména do větších míst v údolích – např. do Dalbošce, Prilipce, Staré Moldovy, do Karansebeše či Staré Oršavy.²⁶ Pro rolníky a jejich rodiny ovšem, nechtěli-li se stát bezzemky a pouhými nádeníky, nebylo přesídlování do úrodnějších končin vůbec jednoduché. Hraničáři v již zavedených obcích v nížinách se bránili hromadnému přílivu nových kolonistů v obavě před tím, aby nebyli zkráceni na svých pozemcích. Do úrodnějších oblastí tak na základě ověřených a jistých zpráv o volných místech odcházely pouze jednotlivé rodiny, popř. několik příbuzensky vázaných rodin. Od roku 1834 prakticky až do rozformování vojenské hranice, ale i v pozdějších letech, se tak skupiny českých rolnických rodin v podstatě ze všech nových českých osad začaly usazovat v Kuščici, Rebenbergu (Kaludjerovu) a řadě dalších obcí poblíž Weisskirchenu, v Neu Karansebeši, z Gerniku a Sv. Heleny odcházeli také do Zlatice, Merčiny a Vrani.²⁷ Většina osadníků však v obcích, kam ze své staré vlasti přišla, nakonec zůstala a „*spojenými silami docílilo se, ač ovšem léta to trvalo*“, stabilizace poměrů, dobudování obcí a zvelebení jejich katastrů, takže v devadesátých letech 19. stol. mohl kruščický kronikář napsat: „*Pohled dnes na Bíger, Waitzenried, Ravensko, že se podivíš a předkové naše pochválíš!!!*“²⁸

Nejhorší podmínky ze všech nově založených osad měli kolonisté v Schöntale (česky zvaném Paňáska), v němž nakonec zůstalo pouze 24 nejvytrvalejších rolnických rodin, pro něž napsal místní velící důstojník, nadporučík Ciesler (původem z Moravy), který se osobně přesvědčil o neúnosných poměrech, supliku přímo Dvorské válečné radě. Ta nakonec dala své svolení k opuštění osady a přesídlení osadníků do úrodnější polohy. Po dlouhém hledání se konečně pro schöntalské našla pustá polana Ablian²⁹ v katastru obce Jasenovo.

Schöntalští osadníci tak, byť jako poslední příchozí do rovin, rozkládajících se mezi Vrščem, Belou Crkvou a Alibunarem, získali velice výhodné místo na vyvýšeninách (cca 150 m n. m.), vzdálených zhruba 6 km

26 Tamtéž, s. 3.

27 Tamtéž, s. 8.

28 *Pamětní kniha obce Kruščické...*, s. 7.

29 Toto jméno si Češi počestili na Fabián, a tak se také od roku 1921 obec oficiálně jmenovala. V souvislosti s nástupem maďarských úřadů po zrušení vojenské hranice byla obec v roce 1895 přejmenována na Csehfalva, od roku 1946 se jmenuje oficiálně Česko Selo.

od centra celé oblasti (později, od roku 1838, sídla ilyrského bataliónu a od roku 1848 i sídla nově utvořeného srbského pluku) Weisskirchenu-Bele Crkve a stejně tak daleko od Jasenova, sídla druhé (později šesté) setniny tehdy ještě valašsko-ilyrského pluku. Na rozdíl od pralesy zarostlých údolí Almáše zde bylo území porostlé pouze keři a jalovci (tento stav je na pastvinách z Ablianu i okolí stále dobře patrný – pozn. V. Š.), takže osadníci bez velkých těžkostí mohli ještě v roce svého příchodu připravit půdu k setbě. Je možné, že 120 schöntalských kolonistů přišlo na místo již 9. ledna 1837,³⁰ obec však byla oficiálně založena až plukovním rozkazem ze 12. dubna 1847.³¹ Osadníci ovšem nedostali výměry půdy přesně tak, jak to ukládal zákon z roku 1803, úřady v tomto případě přihlížely k četnosti rodin, takže nejmenší výměra, jež byla v Ablianě přidělena, byla 7 jiter, největší pak 15 jiter,³² tento stav úřady vyrovnaly po dvaceti letech, kdy na „*naléhavé přání těch, kterým se dostalo málo půdy, bylo doměřeno nové množství.*“³³ Stejně jako při zakládání jiných obcí se dostalo i novým ablianským osadníkům při příchodu na místo od eráru zdarma jak chovného i tažného dobytka, tak orebného i dalšího nezbytného hospodářského nářadí. Bývalí schöntalsští kolonisté si tedy po všech stránkách polepšili. Uklidnění i vidina postupného hospodářského růstu měla zřejmě vliv i na porodnost v obci, neboť jen v prvních dvou letech od založení Ablianu se zde narodilo 9 dětí.³⁴ O tom, že se obec po svém založení rozvíjela poměrně úspěšně, svědčí také skutečnost, že z původních 120 osadníků v roce 1837 se v roce 1854 rozrostla již na 152 obyvatel,³⁵ těsně před zrušením vojenské hranice, v roce 1869 pak v ní žilo 155 Čechů.³⁶ Svoji etnickou homogenitu si obec uchovala dodnes.

Ablian ovšem nebyl, jak jsme již výše poukázali, jediným místem v rovinatém okolí Weisskirchenu, kam směřovali nespokojení čeští osadníci z vesnic založených v Almášském pohorí a v Banátské klisuře. Velká česká kolonie takto vznikla v jedné z nejstarších srbských banátských obcí

30 *Historia Parochie Albo Ecclesiensis*, uložena na famím úřadě Belé Crkve, s. 16.

31 Istorijски arhiv Bela Crkva: *Vallach illyr: Grenz regiments No 13, Jassenovatzer compagnie No 3: Ggrundbuch der ort Jassenova*, s. 240.

32 Tamtéž.

33 *Pamětní kniha obce Abliánské...*, s. 25.

34 *Matrikula Parochiae Albo-Ecclesiensis*. Tomus VI., Babtisatorum 1822–1854, ss. 225, 229, 253.

35 MILLEKER, F.: *Geschichte der gemeinde der Weiskirchner Gegend*. Bela Crkva 1930, s. 4.

36 Tamtéž.

– v Kruščici, ležící zhruba čtyři kilometry jihovýchodně od Belé Crkve.³⁷ Do této vsi se zřejmě jako první Čech přistěhoval jistý cihlář Hnilička z Gerniku (Weitzenriedu),³⁸ jehož nadšené reference přilákaly další české osadníky. V roce 1837 tak byly v obci přiděleny statky větší skupině osob ze Schnellerruhe (Bígru) a na jaře roku 1838 se v Kruščici usazují čeští osadníci z Rovenska, Šumice, Bígru i Gerniku.³⁹ Jak píše kruščický kronikář, „po různých let a namáhání svého začala Kruščice Čechami svými kvéstí, v známost se dávati, jak se tam žiti nechá, tudíž z přibuzenství svého až v Čechách se vostrásala, že se rok od roku novými přistěhovalci zvětšila a rok od roku jak rodným dělením, tak i ještě příchozíma šíří a zrůstá“.⁴⁰ Popularitu Kruščice mezi českými kolonisty zvyšovala i skutečnost, že se zde kromě rolnické práce zpočátku naskýtala možnost velice slušného výdělků při formanských jízdách s uhlím z oravických dolů do přístavu v Baziáši.⁴¹ V roce 1847 v Kruščici žije 157 Čechů,⁴² dva roky před zrušením vojenské hranice, v roce 1869, pak bylo mezi 1 807 obyvateli Kruščice napočítáno již 200 Čechů.⁴³

Zájem českých dosídlenců vzbuzovalo samozřejmě také samotné sídlo pluku a středisko celé oblasti, Weisskirchen (Bela Crkva). V samotném městě se Češi objevovali již v 18. století, vždy však šlo o lidi zámožné, vzdělané, popř. o důstojníky. Mezi lety 1754 až 1849 zde také sloužilo sedm českých kněží, s působením faráře Františka Řehoře je dokonce

37 Její jméno se poprvé zmiňuje v roce 1690. Tamtéž, s. 34.

38 *Pamětní kniha obce Kruščické...*, s. 9. Nejstarším Čechem, jemuž byl v obci přidělen statek je ovšem podle kruščické gruntovnice (viz Istorijiski arhiv Bela Crkva: *Vallach illyr: Grenz regiments No 13, Kusicher compagnie No 3, Grundbuch von dem Millitair Orts Kruschiza, 1808*, s.74.) Michal Hubert (zápis z 28. května 1834), o jehož původu však zápis nepodává zprávu.

39 *...Grundbuch von dem Millitair Orts Kruschiza*, ss. 282, 162, 168, 284 atd.

40 *Pamětní kniha obce Kruščické...*, s. 9. Tuto situaci dokládá i kruščická gruntovnice, v níž nacházíme nové příchodí Čechy po celá padesátá, šedesátá i sedmdesátá léta 19. stol.

41 Kruščický kronikář doslova píše, že mnozí osadníci „neměli zvláštní chuti do obdělávání země“, neboť si mnohý z nich až na 8–10 zl. „konvenční mince přišel a o půdu nestál, neb vyděl že mnohem snadněji k penězům přijde a z těch po vůli žiti muže, našli Kannan, medem a mlekiem tekoucí zem, z ktere na nijaký pad sobě vystěhovat si nepřáli“. *Pamětní kniha obce Kruščické...*, s. 9.

42 MILLEKER, F: *Die Besiedelung...*, s. 25.

43 ŠEMBERA, A., V.: *Mnoho-li je Čechů, Moravanů a Slováků*. Časopis Muzea Království Českého, 1876, s. 393–409.

spojeno vybudování bělocrkvanského farního chrámu.⁴⁴ Nezámožným rolnickým kolonistům ovšem zákon usadit se ve městě neumožňoval, takže český živel zde zastupovali pouze vandrující tovaryši a dělníci. Větší příliv Čechů, zejména kvalifikovaných dělníků a geometrů, nastal do města až v souvislosti s výstavbou železniční trati Oravica – Baziáš.⁴⁵ Počet Čechů usedlých v Belé Crkvi se zvětšil zejména po zrušení vojenské hranice, kdy zmizely překážky, které znemožňovaly stěhování rolnických kolonistů do měst. Jediným měřítkem pro to, zda se někdo mohl stát novým občanem města, nadále byly pouze jeho majetkové poměry, neboť za získání domovského práva musel nový příchozí zaplatit značný poplatek. To však již nebylo pro mnohé české sedláky, bývalé hraničáře, velkým problémem. Při sčítání v roce 1910 tak v Belé Crkvi již žilo 430 Čechů.⁴⁶

Na konci kolonizačního procesu, před rozformováním vojenské hranice, tedy na území srbskobanátského hraničářského pluku, v bezprostřední blízkosti plukovního sídla Weisskirchenu, prosperovala čistě česká vesnice Ablian, silná a hospodářsky významná česká kolonie žila v národnostně smíšené srbsko-české obci Kruščica, početná česká menšina obývala samotné město Weisskirchen⁴⁷ a rolnicky zdatné skupiny českých kolonistů tvořily také nezanedbatelnou část některých dalších hraničářských obcí (Izbište, Jasenovo, Crvena Crkva, Zlatica, Kusič, Kaludjerovo aj.).⁴⁸

44 *Historia Parochie Alba Ecclesiensis*, uložena na farním úřadě Bele Crkve, s. 3–8.

45 Např. Istorijiski arhiv Bela Crkva: *Akt. Magistrata Pub. No 184/1848* či *Akt. Magistrata BK č. 3948/1858*. Viz též ŠTEGER, R.: *Bela Crkva u XIII i XIX veku*. Novi Sad – Bela Crkva 1982, s. 27.

46 DROBNJAKOVIĆ, B., MILLEKER, F.: *Letopisi opština Podunavske oblasti*. Pančevo 1929, s. 25.

47 K srbskobanátskému hraničářskému pluku ovšem patřila i čistě česká obec Svatá Helena, v níž k roku 1869 žilo podle Šembery (viz pozn. 43) 452 Čechů.

48 Naše práce si nevšimá banátských obcí s českým osídlením, které ležely mimo území vojenské hranice a které jsou dnes součástí srbské Vojvodiny. Významná česká menšina totiž osídlila také obec Veliko Središte u Vršce, kam přicházeli jednak zběhlí katolíci kolonisté z území valašsko-ilýrského pluku, jednak, po roce 1850, kompaktní kolonizační vlna moravských kalvinistů z okolí Klobouk u Brna (v roce 1921 zde žilo 447 Čechů). Několik desítek Čechů, taktéž přeběhlíků z horských území valašského pluku, žilo také v obcích bezprostředně sousedících s Ablianem, ležících však již mimo území vojenské hranice – v Dobričevu (Udvárszálasz), kde se však v průběhu doby pomadřšťili, a v Banátské Subotici. Práce si nevšimá také obcí, do nichž přišlo české obyvatelstvo až po zániku vojenské hranice, z nichž nejvýznamnější je obec Gaj, kde se po převratu v roce 1920 usídlilo dvacet českých rodin z Gerniku (podle sčítání v roce 1921 zde žilo 85 Čechů – viz DROBNJAKOVIĆ, B., MILLEKER, F.: *Letopisi...*, s. 180).